

Skaidrus vystomasis bendradarbiavimas:

tarptautiniai principai ir
Lietuvos perspektyvos

2021 m. spalio
Vilnius

Autorius: Julius Zubė

2021 m. spalio

Viršelis: @Vlado Paulovic/Unsplash.com

Leidinyje parengtas projekto „Visuomenė ir NVO – Vystomasis bendradarbiavimas ir humanitarinė pagalba“ metu. Projektas finansuojamas pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 10 prioriteto Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas Nr. 10.1.2-ESFA-K-917 priemonę „Visuomenės nepakantumo korupcijai didinimo ir dalyvavimo viešojo valdymo procesuose skatinimo iniciatyvos“. Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų parama šio leidinio parengimui nereiškia jos pritarimo turiniui, už kurį atsakingi jo autoriai; Europos Sąjunga negali būti laikoma atsakinga už leidinyje pateikiamos informacijos naudojimą.

Projektą koordinuoja:

Nacionalinė nevyriausybių vystomojo bendradarbiavimo organizacijų platforma

www.vbplatforma.org

Nacionalinė nevyriausybių
vystomojo bendradarbiavimo
organizacijų platforma

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Turinys

Įžanga: Kas yra vystomasis bendradarbiavimas, kaip suvokiame jo skaidrumą ir kodėl tai yra svarbu Lietuvai?	4
Skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai tarptautinėse organizacijose	5
JT skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai	6
EBPO skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai	8
ES skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai	9
Apibendrinimas	10
Skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai Lietuvoje	11
Įtraukus VB politikos įgyvendinimo ir jos rezultatų sekimas ir vertinimas	11
Duomenų prieinamumas ir visuomenės švietimas	13
Sąlyginės paramos atsisakymas	14
Bendradarbiavimas su tarptautinėmis skaidrumo vertinimo platformomis	14
Apibendrinimas	18

Ižanga: Kas yra vystomasis bendradarbiavimas, kaip suvokiame jo skaidrumą ir kodėl tai yra svarbu Lietuvai?

Vystomasis bendradarbiavimas (VB) (angl. *development cooperation*) bendrai gali būti suvokiamas kaip tarptautinių santykių veikla, kurios metu skirtingų šalių valstybiniai ir nevyriausybiniai veikėjai užsiima įvairiomis bendradarbiavimo veiklomis, kurios yra oficialiai skirtos padėti besivystančioms pasaulio šalims ir jų visuomenėms siekti socialinio ir ekonominio progreso.¹ Šį apibūdinimą taip pat galima papildyti papildomais atžvilgiais, įvardytais pasižymėjusių VB politikos mokslininkų. Švedų profesorius Bjornas Hettne teigia, kad moderni VB politika yra susijusi su iš anksto suplanuotų socialinių pokyčių, paremtų visuomeniniais tikslais, įgyvendinimu². Tuo tarpu Olandijos mokslininkas Janas Nederveenas Pietersas VB įvardija kaip „progreso standartais paremtą organizuotą intervenciją į visuomenės reikalus.“³

Šiandieninė VB koncepcija gimė XX amžiuje, kuomet ši politika tapo ypač svarbi Vakarų Europos atkūrimui po Antrojo pasaulinio karo. Vėliau VB idėjos ir jų įgyvendinimo programos buvo taikomos kituose pasaulio regionuose. Tuo pačiu metu VB tapo institucionalizuota veikla, kurios procesus vis labiau ėmėsi koordinuoti tarptautinės organizacijos, įskaitant Jungtines Tautas (JT)⁴. Nepaisant to, VB iki šiol neturi globaliai įtvirtintos sąvokos, o šalių, vykdančių šią veiklą, suvokimas apie tai, ką reiškia VB politika, gali skirtis.

Daugiausiai konkretumo apie universalius VB principus suteikia Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) Paramos vystymuisi komitetas (PVK) (angl. *Development Assistance Committee – DAC*). Nuo 1960 metų ši institucija buria daugelį pasaulio šalių, skiriančių dalį savo išteklių kitų šalių vystymuisi (šiuo metu PVK yra 30 pilnaverčių narių, įskaitant ES)⁵. Šioje institucijoje dalyvaujančios šalys taip pat sutaria dėl tarptautinių VB principų ir įsipareigoja atsižvelgti į juos įgyvendinant savo atskiras VB politikas.

Pagrindiniai EBPO principai ir sąvokos apie VB:

- Oficiali parama vystymuisi (OPV). PVK interpretuoja OPV kaip valstybių institucijų (arba vyriausybių) skiriama pagalbą, kuria siekiama prisidėti prie besivystančių šalių vystymosi ir gerovės. 1969 m. OPV buvo priimta standartiniu VB paramos matu ir iki šiol laikoma tarptautiniu šios politikos matavimo vienetu. Tarptautinės ir valstybių institucijos ir/arba agentūros OPV suteikia šalims, nurodytoms EBPO PVK paramos gavėjų sąrašė.⁶
- Šalys – paramos gavėjos. EBPO PVK yra sukūręs reguliariai (kas trejus metus) atnaujinamą šalių ir teritorijų, turinčių teisę gauti OPV, sąrašą. Į jį įeina visos mažų ir vidutinių pajamų šalys (remiantis Pasaulio banko bendrojo nacionalinio produkto (BNP), tenkančio vienam šalies gyventojui, duomenimis), išskyrus G7 bloko ir ES šalis nares. Dažnai VB diskurse teisę gauti OPV turinčios šalys taip pat vadinamos „besivystančiomis“. EBPO PVK sąrašė atskirai įvardijamos ir mažiausiai išsivysčiusios šalys (MIŠ), kurių sąrašą sudarinėja JT.⁷

Kitas svarbus VB politikos komponentas yra skaidrumo užtikrinimas vykdant VB veiklas ir teikiant OPV šalims partnerėms. Skaidrumas VB politikoje labiausiai susijęs su tuo, kad bendradarbiaudamos šalys donorės ir paramos gavėjos yra įsipareigojusios užtikrinti ir aiškiai nurodyti, kad naudojami ištekliai suteikiant OPV ir vykdant VB projektus išties yra pasitelkiami maksimaliam naudos užtikrinimui tikslinėms paramos gavėjų grupėms, kurioms siekiama padėti. Ši svarba yra aiškiai suvokiama atsižvelgus į VB politikos istoriją XX amžiuje. Šiuo laikotarpiu paaiškėjo nemažai atvejų, kuomet šalys donorės ir paramos gavėjos pasitelkdavo OPV kitiems užsienio ar vidaus politikos tikslams, nesusijusiems su VB principais siekti socialinio ir ekonominio progreso, arba ši parama tiesiog būdavo prarasta dėl korupcijos bendradarbiaujančiose šalyse.⁸ Siekiant mažinti tokių atvejų, įgyvendinant VB politiką šalys donorės ir paramą gaunančios šalys yra skatinamos laikytis tam tikrų skaidrumo įsipareigojimų. Šalių donorių atveju, tokie įsipareigojimai yra susiję su OPV skirstymo stebėjimu ir konkretaus jos poveikio vertinimu, bei teikiant ataskaitas su palyginama ir kokybiška informacija apie OPV ir kitų išteklių srautus į besivystančias

šalis.⁹ Šie principai taip pat įvardyti skirtinguose tarptautiniuose susitarimuose (pvz. 2011 m. Busano deklaracija,¹⁰ aptariama kitoje studijos dalyje), kuriuos yra pasirašiusios daugelis pasaulio šalių donorių ir šalių paramos gavėjų, įskaitant ir Lietuvą. Skaidrus VB principai taip pat yra įtvirtinti ir skirtingose tarptautinėse organizacijose. Be jau minėtų EBPO, JT ir Europos Sąjunga taip pat yra numačiusios atitinkamus principus, pagal kuriuos valstybės narės turi siekti užtikrinti skaidrią VB politiką.

Kodėl visa tai yra aktualu Lietuvai? VB Lietuvos užsienio politikoje egzistuoja daugiau nei dešimtmetį. Šalis įsipareigojo vykdyti VB politiką ir skirti OPV prisijungus prie ES 2004 m. – tai laikoma vienu iš svarbių buvimo ES šalimi nare kriterijų. 2020 m. Lietuvos skiriama OPV siekė 0.12 proc. šalies BVP.¹¹ Nors šis procentas yra vienas mažiausių tarp ES šalių narių¹² ir didelė dalis šios OPV yra priskiriama prie privalomųjų įnašų į ES biudžetą, kurį valdo ES institucijos, VB politika išlieka svarbi Lietuvos užsienio politikai.

Aštuonioliktosios Vyriausybės programoje kaip viena iš projekto „Lietuva – laisvės ir demokratijos plėtros centras“ dalių yra nurodytas siekis, kad VB taptų užsienio politikos prioritetine sritimi (253.6. punktas). Toks naujas valstybės požiūris yra artimai susijęs su Lietuvos užsienio santykiais su ES rytų partnerystės šalimis, kurios laikomos paramos gavėjomis ir yra ypač svarbios strateginės Lietuvos partnerės. Taip pat ši politika gali padėti Lietuvai stiprinti politinius ir ekonominius santykius su jai mažiau pažįstamais pasaulio regionais. Dar svarbiau tai, kad iki 2030 m. Lietuva yra įsipareigojusi ES žymiai didinti suteikiamos OPV mastą iki 0,33 proc. BVP.¹³

Numatant didėjančią VB svarbą šalyje ir ruošiantis jos kiekybiniais pokyčiams netolimoje ateityje, kyla klausimas, kokia yra VB skaidrumo situacija Lietuvoje ir ar šalis įgyvendina (arba ar yra pasiruošusi įgyvendinti) ateities VB politiką ir valdyti jai skiriamus išteklius pagal tarptautinius skaidrumo standartus. Papildoma paskata šiam klausimui taip pat kyla iš to, kad dar 2015 m. Valstybės Kontrolės atliktas auditas Užsienio reikalų ministerijoje (URM) parodė, kad tyrimo metu nebuvo žinoma, ar ministerijos lėšos, skirtos VB veikloms, buvo naudojamos tinkamai ir tikslingai.¹⁴ Šiam klausimui dedikuotų papildomų analizių Lietuvoje kol kas nėra, todėl ši studija siekia pateikti pagrindinius faktus, susijusius su esama Lietuvos VB skaidrumo situacija, taip pat palygins juos su tarptautiniais skaidrumo standartais ir aktualiomis užsienio šalių praktikomis. Tikimasi, kad ši studija padės suinteresuotoms šalims papildomai susipažinti su tarptautiniais skaidrios VB praktikos standartais ir įvardyti dabartinę Lietuvos VB politikos situaciją.

Kita šios studijos dalis apžvelgs pagrindines tarptautines organizacijas, nustatančias ir Lietuvai aktualius tarptautinius VB skaidrumo standartus. Po apžvalgos apie tokių organizacijų sąsajas su VB ir jų skaidrumo principus, tolimesnė studijos dalis pateiks pagrindinę informaciją apie VB skaidrumą Lietuvoje. Pagrindinis dėmesys bus skiriamas esminiems faktams ir viešai pasiekiamiems duomenims, kurie gali geriausiai padėti suprasti, kaip ir kokiomis priemonėmis Lietuvoje siekiama užtikrinti skaidrią VB politiką. Galiausiai, studijos pabaigoje pateikiamos pagrindinės išvados apie Lietuvos VB politikos skaidrumo situaciją ir jos santykį su tarptautiniais standartais.

Skaidrus vystomojo bendradarbiavimo principai tarptautinėse organizacijose

Nepaisant to, kad šiuo metu VB neturi universaliai priimtose koncepcijos, pagal kurią visos pasaulio šalys donorės ir paramos gavėjos įgyvendintu VB politiką, tarptautinės pasaulio organizacijos skatina šalis veikti pagal atitinkamus VB principus, įskaitant ir skaidrumo užtikrinimą. Tarptautinių organizacijų narės taip siekia didinti galimybes sekti ir vertinti šios politikos veiksmingumą ir užtikrinti, kad būtų pasiekti tarptautiniu mastu numatyti globalios visuomenės progreso tikslai, ypač skurdžiausių pasaulio šalių įgalinimas geriau įsiliesti į tarptautinę bendruomenę.

Šiame skyriuje apžvelgiamos trijų tarptautinių organizacijų – JT, EBPO ir ES – propaguojami VB skaidrumo principai. Šios organizacijos pasirinktos dėl jų didelės įtakos globaliai pasaulio politikai (JT) ir ilgametės veiklos, susijusios su šalių donorių VB praktikomis ir jų koordinavimu (EBPO ir ES). Šių organizacijų požiūriai į tai, kas yra skaidrus VB ir kaip jį reikia užtikrinti, yra tiesiogiai aktualūs Lietuvai, nes ji yra visų trijų narė bei yra oficialiai išsikėlusį siekį tapti EBPO PVK komiteto pilnaverte nare (šiuo metu komitete Lietuva dalyvauja tik stebėtojos statusu).

JT skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai

2015 m. inicijuota ir 193 šalių vyriausybės patvirtinta JT Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m. nustato naują ir visų valstybių valdžios institucijų sutartą universalią pasaulio vystymosi viziją. Darbotvarkėje išskirti 17 darnaus vystymosi tikslų (DVT) (angl. *Sustainable Development Goals – SDGs*). Kartu su ja patvirtinta ir nauja JT darnaus VB sistema (VB sistema) kuri numato, kaip šalys turėtų planuoti ir įgyvendinti savo vystymąsi ir bendradarbiavimą su kitomis šalimis pagal JT prioritetus ir DVT (įskaitant skaidrumo užtikrinimą).¹⁵

DVT darbotvarkė nenumato konkretaus tikslo, tiesiogiai skirto skaidrumo užtikrinimui – vietoj to VB skaidrumo principai ir matavimo rodikliai yra integruoti į keletą DVT. Nepaisant to, galima teigti, kad labiausiai susijęs su skaidrumu bendroje VB politikoje ir jos įgyvendinime yra 17-as DVT – „Stiprinti įgyvendinimo priemonės ir atgaivinti pasaulinę darnaus vystymosi partnerystę.“ Šio DVT punktas nr. 16. (priskiriamas prie su VB sisteminiiais klausimais susijusios srities) numato būtinybę „plėsti pasaulinę darnaus vystymosi partnerystę, į kurią yra įtrauktos daugelis suinteresuotų šalių ir organizacijų, kurios sutelkia ir dalijasi žiniomis, profesine patirtimi, technologijomis ir finansiniais ištekliais, remiant darnaus vystymosi tikslų pasiekimą visose šalyse, ir pirmiausia besivystančiose šalyse.“¹⁶

Skaidrumo principas detalizuotas šio DVT rodiklyje nr. 17.16.1, kuris numato, kad geriausiai šio DVT sėkmę galima matuoti pagal tai, ar visos šalys turi veiksmingo DVT įgyvendinimo sekimo sistemas, kurių įgyvendinime dalyvauja platus ratas suinteresuotų šalių.¹⁷ Suinteresuotos šalys šiuo atveju apima skirtingus veikėjus, suinteresuotus sėkminga tarptautine VB veikla – valstybės institucijas, pilietinės visuomenės atstovus, nevyriausybinės organizacijas, privatų sektorių ir t. t. (angl. *Multi-stakeholder partnerships*). Nors šis siekis tiesiogiai neįvardija pačio skaidrumo termino, jo aprašymas teigia, kad VB skaidrumas stiprinamas, kuomet į šios politikos įgyvendinimą ir vertinimą įtraukiamas platus ratas suinteresuotų šalių, kurios savo žiniomis arba ištekliais gali prisidėti prie atitinkamų veiklų ir jų sėkmingų rezultatų. Šiam tikslui siekti JT lygmeniu taip pat sukurta Globali veiksmingo vystomojo bendradarbiavimo partnerystės platforma (angl. *Global Partnership for Effective Development Co-operation*), skatinanti skaidrą DVT pasiekimą per bendradarbiavimą tarp plataus rato suinteresuotų šalių.¹⁸

Papildomi skaidraus VB principai JT lygmeniu buvo išskirti dar prieš DVT darbotvarkės patvirtinimą. 2011 m. Busane, Pietų Korėjoje, per ketvirtąjį aukšto lygio susitikimą paramos veiksmingumui užtikrinti pasiektas susitarimas tarp daugiau nei 160 šalių ir 50 tarptautinių organizacijų dėl svarbiausių veiksmingo VB principų pripažinimo pasauliniu lygmeniu. Vienas iš šių principų – skaidrumas ir tarpusavio atsakomybė (*Transparency and accountability to each other*). Busano deklaracijoje šis principas nurodo, kad skaidrus bendradarbiavimas tarp šalių donorių ir šalių paramos gavėjų yra kritiškai svarbus toms visuomenės grupėms (piliečiams, organizacijoms ir kitoms suinteresuotoms šalims), kurias siekiama labiausiai remti vykdant VB. Šis principas pabrėžia aiškių ir tvarių bendradarbiavimo rezultatų svarbą, kurie nustatomi aktyviai stebint, vertinant ir viešinant VB veiklas ir jų rezultatus.¹⁹

Busano deklaracijoje taip pat įvardijamas ir tarptautinės bendruomenės įsipareigojimas tobulinti visuomenei prieinamumą prie informacijos apie VB ir kitus vystymuisi skiriamus išteklius, taip stiprinant įsipareigojimus suinteresuotoms šalims, kurios savo ištekliais prisideda prie VB veiklų ir kurias jomis siekiama remti.²⁰ Papildomi deklaracijoje įvardyti tikslai, susieti su šiuo įsipareigojimu, išdėstyti žemiau:

- Užtikrinti, kad visa informacija, susijusi su iš mokesčių mokėtojų pinigų finansuojamomis vystomojo bendradarbiavimo veiklomis, jų finansavimu ir poveikiu numatytiems VB rezultatams, yra viešai pasiekama, išskyrus atvejus, kuomet suinteresuotos šalys pagrįstai teigia, kad tai gali joms sukelti nenumatytą komercinę žalą.
- Nacionaliniu lygmeniu sukurti skaidrias viešųjų finansų valdymo ir paramos informacijos valdymo sistemas bei stiprinti visų suinteresuotų šalių gebėjimus geriau naudotis šių sistemų informacija ir dalyvauti sprendimų priėmimų procesuose.
- Įgyvendinti universalų standartą elektroniniam naujausios ir išsamios informacijos viešinimui apie VB skiriamus išteklius (atsižvelgiant į EBPO Paramos vystymuisi komiteto ir kitų aktualių organizacijų jau vykdoma praktiką). Šis standartas turi atliepti besivystančių šalių ir nevyriausybinių aktorių informacijos poreikius atitinkamose šalyse.

Be Busano partnerystės susitarimo, papildomi tarptautiniai VB skaidrumo principai buvo nustatyti 2015 m. JT organizuotoje Adis Abebos tarptautinėje vystymosi finansavimo konferencijoje (angl. *Addis Ababa Action Agenda – AAAA*)²¹. Tarptautiniam VB skirta jos darbotvarkės dalis numatė skaidrumo įsipareigojimus, į kuriuos turi orientuotis šalys donorės:

53 str.: didinti visuomenės žinias apie VB teikiant duomenis, suteikiančius informacijos apie skiriamos paramos veiksmingumą ir pasiektus apčiuopiamus VB rezultatus. Šalys paramos gavėjos taip pat skatinamos užtikrinti, kad jų gaunama OPV yra veiksmingai naudojama pasiekti užsibrėžtus vystymosi tikslus. VB vykdančios šalys taip pat raginamos skelbti savo ateities paramos skirstymo planus, taip siekiant didinti ateities tarptautinio VB aiškumą, nuspėjamumą ir skaidrumą.

55 str.: organizuoti atviras ir skaidrias diskusijas dėl OPV matavimo praktikų.

Be oficialių įsipareigojimų tarptautiniais susitarimais, JT taip pat skatina VB šalis donores naudoti konkrečius standartus renkant ir viešinant VB informaciją. Pačių JT Vystymosi programa (JTVP) (angl. *United Nations Development Programme*) viešina informaciją apie savo veiklą pagal Tarptautinės paramos skaidrumo iniciatyvos (TPSI) (angl. *International Aid Transparency Initiative*) standartus. JTVP tuo pačiu skatina valstybes donores sekti šiuo pavyzdžiu.²² TPSI standartas, oficialiai sukurtas rinkti informaciją apie šalių donorių VB veiklas ir didinti informacijos apie besivystančioms šalims skiriamus išteklius skaidrumą, nurodo taisykles, pagal kurias VB organizacijos ir agentūros turėtų viešinti VB informaciją.²³

Standartas labiausiai orientuojasi į informaciją, susijusią su VB sprendimų priėmimu ir atsakomybe. Iš institucijų ir organizacijų, veikiančių pagal TPSI standartus, tikimasi turėti prieigą prie informacijos apie:

- Metines išlaidas;
- Bendrą planuojamą organizacijos biudžetą ateinantiems trejiems metams, jei toks yra;
- Planuojamą biudžetą, suskirstytą pagal šalis paramos gavėjas ar regionus;
- Svarbius papildomus dokumentus, tokius kaip metinės veiklos ataskaitos ir veiklų planai.

Organizacijų ir institucijų taip pat prašoma pateikti informaciją apie individualias veiklas, kurios reprezentuoja jų VB arba humanitarinės pagalbos darbus. Šiuo atveju siekiama gauti informaciją apie:

- Gaunamas lėšas;
- Atliekamas lėšų išmokas;
- Prekėms ir paslaugoms skiriamas išlaidas;
- Taip pat raginama viešinti informaciją apie oficialias arba preliminarai numatomas lėšas, kurias planuojama gauti arba skirti konkrečioms veikloms.

Be finansinių detalių, TPSI standartas taip pat skatina dalintis kita papildoma informacija apie savo VB veiklas, konkrečiai:

- Veiklų geografija;
- Veiklų tematika ir sektoriais;
- Informacija apie veiklų rezultatus ir poveikį;
- Papildomomis sąlygomis, susijusiomis su vykdoma veikla šalyse partnerėse.

Ši TPSI pateikta informacija viešinama atitinkamame skaitmeniniame portale²⁴ ir leidžia skirtingiems tarptautiniams VB veikėjams sekti informaciją apie naujausias šalių donorių ir institucijų OPV skyrimo tendencijas. Tai taip pat leidžia lyginti ir vertinti tarpusavio veiklas bei didinti VB koordinavimą, atsakingumą ir veiksmingumą globaliu lygmeniu. TPSI teigimu, skaidrumo standarto sekimas padeda institucijoms ir organizacijoms įrodyti jų įsipareigojimus vykdyti skaidrų VB.²⁵ JTVP taip pat vertina savo skaidrumą pagal Paramos skaidrumo indeksą (PSI) (angl. *Aid transparency index*),²⁶ paremtą TPSI standartu,²⁷ kurį 2020 m. naudojo 47 nacionalinės ir tarptautinės VB organizacijos ir agentūros.²⁸

EBPO skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai

EBPO sąsajos su VB paremtos tuo, kad daugiau nei 60 metų šios organizacijos pagrindinė misija yra kurti geresnės socialinės, ekonominės, ir aplinkosaugos politikos praktiką ir standartus visame pasaulyje, įskaitant ir besivystančiose šalyse. Dėl to EBPO veikla taip pat neatsiejama nuo VB procesų,²⁹ ypač turint omeny, kad EBPO turi savo PVK, kuriame šalys narės dalinasi detalia informacija apie vykdomą VB politiką ir kuria tarptautinio VB normas, ir kurio nariai yra didelė dalis VB šalių donorių.³⁰ Šio komiteto veiklą tiesiogiai remia Vystomojo bendradarbiavimo direktoratas (VBD) (angl. *Development Co-operation Directorate*), kurio tarptautiniai ekspertai seka informaciją apie šalių narių VB ir OPV, teikia PVK aktualius duomenis ir ataskaitas apie tarptautinio VB poreikius ir tendencijas, bei teikia gaires dėl ateities VB veiklų ir standartų.³¹

VB skaidrumo standartai EBPO PVK ir VBD kuriami ir tvirtinami įvairiais būdais. Pirmiausia, šios institucijos skatina VB skaidrumą kviesdamos šalis donores pateikti savo OPV statistiką. EBPO surenka šiuos duomenis į bendrą ir viešai prieinamą duomenų bazę ir pateikia ekspertines analizes bei ataskaitas,³² taip iš dalies atliepiančios JT skatinimus viešai dalintis VB ir OPV informacija su visomis suinteresuotomis šalimis. Nepaisant to, svarbu suprasti, kad EBPO teikiama informacija neatitinka visų informacijos poreikių, įvardytų JT siekiuose dėl skaidraus VB. Pavyzdžiui, nors PVK viešina informaciją apie šalių donorių OPV srautus ir bendrus jų sektorius, per šias duomenų bases nėra įmanoma gauti informacijos apie konkrečius VB projektus, jų rezultatus ir poveikį bei kitos aktualios informacijos.

Be OPV tendencijų sekimo ir analizės, EBPO taip pat skatina papildomus skaidraus VB standartus:

Vystymosi rezultatų vertinimo struktūra

Atsižvelgiant į tai, kad OPV donorės ir besivystančios šalys nustato atitinkamus vystymosi tikslus įgyvendindami VB politiką, EBPO VBD taip skatina šalis taikyti geriausią tarptautinę praktiką. EBPO VBD teigimu, rezultatai suvokiami ir skirstomi kaip vystymosi iniciatyvų produktai (*output*), pasekmės (*outcomes*), ir poveikiai (*impacts*). Šie yra tarpusavyje susiję ir sudaro tiesioginę VB rezultatų grandį, nurodytą schemoje žemiau.

OPV teikėjai naudoja informaciją, susijusią su jų veiklų produktais, pasekmėmis, ir poveikiais skirtinguose lygmenyse (tarptautinis, nacionalinis, konkretaus projekto), siekiant viešinti ir sekti VB politikos pasiekimus, analizuoti juos, priimti pagrįstus sprendimus ir taisyti klaidas ateityje.

Produktai:	Pasekmės:	Poveikiai:
Produktai, prekės ir paslaugos, atsirandantys dėl vystymosi iniciatyvų	Tikėtini arba pasiekti trumpalaikiai ir vidutinės trukmės pokyčiai, atsirandantys dėl vystymosi iniciatyvų ir jų sukurtų produktų	Teigiami ir neigiami, pirminiai ir antriniai, ilgalaikiai pokyčiai, kuriuose sukelia vystymosi iniciatyvos

EBPO teigimu, OPV teikėjai taip pat gali skirstyti savo pasiektus rezultatus į papildomas tris pakopas:

1 PAKOPA: VYSTYMO SI REZULTATAI: Pasauliniai arba nacionaliniai vystymosi pokyčiai (pasekmės ir poveikiai), prie kurių prisidedama.

2 PAKOPA: VB REZULTATAI: Rezultatai (produktai ir pasekmės), prie kurių tiesiogiai prisidėta, arba kurių atsiradimas yra susijęs su remtomis vystymosi iniciatyvomis.

3 PAKOPA: VEIKLŲ INFORMACIJA: Operatyvinės ir organizacinės veiklos VB iniciatyvų metu.³³

Ši veiklų rezultatų sekimo schema padeda šalims donorėms organizuotai ir detaliai sekti savo veiklų produktus, pasekmes ir poveikius, o tai tuo pat metu leidžia šią informaciją išsamiai viešinti visuomenėje bei padeda suinteresuotoms šalims geriau suprasti VB pasiekimus ir tolimesnių rezultatų poreikius.

„Sąlyginės paramos“ atsisakymas

Sąlyginė parama yra susijusi su oficialiomis dotacijomis arba paskolomis, kurios suteikiamos su sąlyga, kad jų panaudojimas bus atliekamas perkant paslaugas arba produktus šalyje, skiriančioje paramą, arba atitinkamoje šalių grupėje (pvz. panaudojant gaunamą OPV perkant įrangą vien iš tiekėjų, veikiančių donorėje šalyje). EBPO teigimu, sąlyginė parama mažina VB veiksmingumą ir trukdo šalims paramos gavėjoms gauti geriausią kainos ir kokybės santykį už paslaugas, prekes ar darbus, įsigyjamus už gautą OPV. EBPO skatina šalis donores atsisakyti tokios praktikos ir pašalinti teises ir reguliavimo kliūtis, trukdančias atvirai paslaugų tiekėjų konkurencijai OPV remiamuose pirkimuose. Tokie veiksmai sumažina VB projektų kaštus apie 15-30 proc. ir taip atliepia oficialius tarptautinės bendruomenės siekius stiprinti VB veiksmingumą ir poveikį.³⁴

Papildomos VB politikos skaidrumo vertinimo sistemos

EBPO kuruoja dvi šalių donorių VB veiklų skaidrumą vertinančias sistemas, susietas su anksčiau minėtais JT skaidraus VB standartais, įskaitant TPSI. Pirmoji – Kreditorių ataskaitų sistema (KAS) (angl. *Creditor Reporting System (CRS)*) vertina VB paramos srautus ir kaupia su jais susijusią statistiką atskaitomybės ir stebėsenos tikslams. Antroji – Išankstinių išlaidų apklausa (IIA) (angl. *Forward Spending Survey (FSS)*) renka informaciją apie VB donorių ateities planus, siekiant didesnio tarptautinių VB tendencijų nuspėjamumo. Taip siekiama leisti tarptautinei bendruomenei geriau koordinuoti tarpusavio veiklas ir siekti didesnio VB veiksmingumo. EBPO naudoja šias sistemas kuriant tarptautinių VB veiklų ataskaitas ir vertinant jų veiksmingumą bei skaidrumą, siekiant tobulinti ateities VB politiką tarptautiniu lygmeniu.³⁵

ES skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai

ES institucijos ir šalys narės sudaro didžiausią VB donorių bloką visame pasaulyje, sujungiantį nacionalinių donorių ir ES institucijas, vykdančios bendrą ES VB politiką.³⁶ Siekiant, kad šių donorių VB veiklos turėtų stiprius sąryšius ir kurtų bendrą ES VB politiką, Europos Komisija (EK) yra numačiusi atitinkamus bendrus VB politikos standartus ir tikslus.³⁷ Svarbiausias oficialus dokumentas, numatantis bendrus ES VB standartus ir veiksmus, yra 2017 m. „Europos susitarimas dėl vystymosi“ (angl. *European Consensus for Development*).³⁸ Šis dokumentas – tai ES atsakas į JT DVT darbotvarkę ir kitus JT susitarimus dėl VB principų; jame įsipareigojama siekti DVT įgyvendinimo ir numatyti bendras kryptis ir principus įgyvendinant VB veiklas. Dalis šio susitarimo straipsnių orientuojasi ir į skaidrumo klausimus:

88 str. ES ir jos valstybės narės, siekdamos tvaraus vystymosi, gilins partnerystę su pilietinės visuomenės organizacijomis (PVO). Siekiama plėsti PVO veiklų galimybes ir sudaryti palankią aplinką visuomenės dalyvavimui VB politikoje. Tikimasi, kad tokiu būdu PVO galėtų atlikti savo, kaip nepriklausomų visuomenės atstovų ir pokyčių įgyvendintojų vaidmenį didinant visuomenės žinias apie VB bei nuolat stebint institucijas, įgyvendinančias VB politiką ir reikalaujant jų atsakomybės už įgyvendinamą politiką, tokiu būdu skatinant veiksmingą, skaidrią ir į rezultatus orientuotą VB politiką.

103 str. ES ir jos valstybės narės stebės OPV skyrimo įsipareigojimų įgyvendinimo pažangą ir kasmet teiks ataskaitas, taip siekiant užtikrinti VB politikos skaidrumą ir institucijų atsakingumą visuomenei.

113 str. ES ir jos valstybės narės patvirtina įsipareigojimus taikyti veiksmingo vystymosi principus, įvardytus Busano susitarime. Įsipareigojama stiprinti dėmesį rezultatams, skaidrumo užtikrinimui, šalių paramos gavėjų įtraukimui ir skatinti įtraukų bendradarbiavimą tarp skirtingų suinteresuotų šalių vystymo procesų metu. ES ir jos valstybių narių VB veiklos bus įgyvendinamos artimai bendradarbiaujant su partneriais ir visapusiškai užtikrinant skaidrumą Europos ir besivystančių šalių piliečiams.

115 str. ES ir jos valstybės narės toliau koncentruosis į skaidrų VB išteklių naudojimą. Įsipareigojama kurti įrankius, kurie padės geriau pateikti ir naudoti VB informaciją, bei dalintis informacija su šalimis partnerėmis apie VB rezultatus.

116 str. ES ir jos valstybės narės toliau didins pastangas nutraukti sąlyginės paramos teikimą ir skatinti kitus VB partnerius imtis to paties.

Be šių bendrų susitarimų, skaidrumo atžvilgiu EK taip pat įsipareigoja viešai teikti informaciją apie įgyvendinamas paramos programas ir skatinti, kad ji būtų lengvai pasiekama ir sklaidžiama. Ši praktika susieta su VB skaidrumo stiprinimu, kuris tuo pačiu daro šią politiką veiksmingesnę ir gerina jos nuspėjamumą, atskaitomybę ir EK galimybes koordinuoti veiklas su tarptautiniais partneriais.³⁹ EK taip pat kiekvienais metais viešina savo OPV duomenis EBPO, nuo 2011 m. dalijasi turimais duomenimis TPSI platformoje, bei nuo 2019 m. viešina OPV statistiką platformoje „EU Aid Explorer“. Dalijantis informacija per šias platformas, ypač pastarąją, ES siekia lengvinti šalių donorių veiklų koordinavimą, užtikrinti vykdomos VB politikos skaidrumą ir taip pagerinti jos atskaitomybę ES piliečiams, kurie gali lengvai pasiekti ir įvertinti informaciją apie tai, kaip ES ištekliai yra naudojami ir skirstomi vykdamas VB politiką.⁴⁰

Apibendrinimas

Ankstesnėse šio skyriaus dalyse išvardyti tarptautinių organizacijų principai padeda geriau suprasti, dėl kokių VB skaidrumo principų šiuo metu yra sutarta tarptautiniu lygmeniu, bei kur reikia lygiuotis VB šalims donorėms, įskaitant Lietuvą, įgyvendinant šią politiką. Šioje apžvalgoje taip pat matoma, kad įvardytų organizacijų pozicijos dėl VB skaidrumo neprieštaruoja viena kitai; atvirkščiai, ES ir EBPO požiūris į skaidrų VB vadovaujasi JT lygmeniu inicijuotais tikslais ir įsipareigojimais.

Toks skirtingų organizacijų pozicijų vieningumas dėl skaidrių VB principų leidžia sudaryti bendrą, tarptautiniu lygmeniu pripažintų skaidraus VB principų sąrašą, pagal kurį galima vertinti skirtingų šalių VB politikos skaidrumą. Susumavus šio skyriaus turinį, galima teigti, kad VB skaidrumas atitinka tarptautinius standartus, jeigu atitinkamos šalies institucijos, atsakingos už šią politiką:

- **Turi VB veiklų sekimo sistemas.**
 - ▶ Šių sistemų įgyvendinime dalyvauja platus suinteresuotų šalių, ypač PVO, kurios sutelkia ir dalijasi žiniomis, profesine patirtimi, technologijomis ir finansiniais ištekliais.
- **Turi bendrų VB rezultatų vertinimo struktūrą ir įtvirtintus procesus.**
 - ▶ Tokie procesai vertina VB veiklų rezultatų svarbą aktyviai stebint, vertinant ir viešinant įgyvendinamas VB veiklas.
- **Užtikrina ir tobulina viešą prieinamumą prie informacijos apie VB politikai skiriamus išteklius.**
 - ▶ Ši informacija leidžia susipažinti su esamais bendradarbiavimo veiklų finansais, jų esamais ir ateities finansavimo procesais bei apčiuopiamais rezultatais.
 - ▶ Ši informacija yra viešai pasiekama ir teikiama konkrečioje sistemoje arba platformoje.
- **Siekia didinti visuomenės žinias apie VB.**
- **Atsisako sąlyginės paramos teikimo įgyvendinant VB politiką.**
- **Teikia VB ir OPV informaciją ir ataskaitas tarptautinėms skaidrumo vertinimo platformoms JT, EBPO ir ES lygmeniu.**

Kitoje studijos dalyje apžvelgiamas šių kriterijų aktualumas Lietuvos VB politikoje su tikslu įvertinti, kokių mastu joje siekiama užtikrinti tarptautinius skaidrumo standartus.

Skaidraus vystomojo bendradarbiavimo principai Lietuvoje

Kaip minėta studijos pradžioje, kiekviena šalis VB politiką numato ir vykdo pagal savo unikalų požiūrį, įskaitant ir Lietuvą. Lietuvoje šią politiką reglamentuoja Vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos įstatymas (toliau – Įstatymas).⁴¹ Įstatymas apibrėžia, kad VB yra suprantamas kaip valstybių donorių ir valstybių partnerių bendradarbiavimas, kai valstybės donorės remia ilgalaikį ir darnų valstybių partnerių vystymąsi, jų pastangas mažinti skurdą ir integruotis į pasaulio ekonomiką. Įstatyme numatyta, kad Lietuvoje šios politikos įgyvendinimą koordinuoja LR Užsienio reikalų ministerija (URM), joje už tai atsakingas Vystomojo bendradarbiavimo departamentas.⁴² Svarbu paminėti ir Centrinę projektų valdymo agentūrą (CPVA), kuri yra atsakinga už dvišalių vystomojo bendradarbiavimo programų ir projektų administravimą, vykdo jų įgyvendinimo priežiūrą bei vykdo didžiąją dalį tarptautinių donorių (daugiausia ES) lėšomis finansuojamų projektų, kurių įgyvendinime dalyvauja Lietuvos institucijos.⁴³

Šiuo metu politikų dėmesys šiai užsienio politikos sričiai didėja. Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje kaip viena iš projekto „Lietuva – laisvės ir demokratijos plėtros centras“ dalių nurodytas siekis, kad VB taptų užsienio politikos prioritetine sritimi (253.6. punktas).⁴⁴ Kartu su didėjančiu politiniu dėmesiu jau yra numatomi ir finansiniai pokyčiai – 2020 m. pabaigoje⁴⁵ priimtas Įstatymo pakeitimas, kuriam įsigaliojus atsiras lankstesnis ir tarptautiniam kontekstui pritaikytas VB finansavimo mechanizmas, kuris turėtų užtikrinti sąlygas ir prielaidas įgyvendinti didesnės vertės bei potencialiai ir tarptautinių donorių lėšomis finansuojamus VB projektus ir programas.⁴⁶

Atsižvelgiant į valdžios institucijų tendencijas VB politikai skirti daugiau dėmesio ir didinti jai skiriamus išteklius,⁴⁷ labai svarbu užtikrinti, kad jie būtų panaudojami veiksmingai ir atsakingai bei pagal tarptautiniu lygmeniu pripažintą gerąją skaidrumo praktiką. Tik tokiu atveju bus galima teigti, kad valstybė vykdo tarptautinius standartus atitinkančią VB politiką ir realistiškai tikėtis, jog bus įgyvendinti šiuo metu jai keliami dideli lūkesčiai. Kitos studijos dalys apžvelgs anksčiau išvardytus skaidraus VB principus ir jų santykius su Lietuvos VB politika, siekiant atskleisti šiuo metu egzistuojančias gerąsias praktikas ir potencialius skaidraus VB suvokimo atotrūkius tarp Lietuvos ir tarptautinės VB politikos.

Įtraukus VB politikos įgyvendinimo ir jos rezultatų sekimas ir vertinimas

Kaip matyti iš JT, EBPO ir ES pripažintų VB skaidrumo deklaracijų ir įsipareigojimų, skaidrus VB yra sunkiai įsivaizduojamas be bendradarbiavimo tarp plataus srauto dalyvių, atstovaujančių skirtingiems sektoriams ir interesų grupėms, vertinančių VB politiką ir dėl jos priimančių atitinkamus sprendimus. Lietuvoje šiuo klausimu įstatymu įtvirtinta Nacionalinė vystomojo bendradarbiavimo komisija (toliau – NVBK), sudaryta iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, VB srityje veikiančių nevyriausybinių ir verslą vienijančių organizacijų atstovų, kurie renkasi ne rečiau kaip kartą kas pusę metų.⁴⁸ NVBK, vadovaujama URM atstovo (viceministro), koordinuoja VB politiką siekiant jos suderinamumo.

Kadangi į komisijos sudėtį įeina skirtingų institucijų, nevyriausybinių sektoriaus, verslo asocijuotų struktūrų atstovai, tai yra pagrindinis tarpinstitucinis organas Lietuvoje, oficialiai orientuotas į VB politikos koordinavimą ir sekimą. Komisija daugiausia veikia kaip patariamasis organas, t. y. teikia URM pasiūlymus dėl VB veiklų planavimo; valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų veiksmų koordinavimo, siekiant VB tikslų; tarptautinio bendradarbiavimo, siekiant vystomojo bendradarbiavimo tikslų; teisės aktų, susijusių su vystomuoju bendradarbiavimu, priėmimo ir keitimo. Be patariamąsios funkcijos, komisija taip pat svarsto valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų VB veiklos ataskaitas ir vertina jų atitiktį Lietuvos VB politikos tikslams ir principams; svarsto kitus su vystomuoju bendradarbiavimu susijusius klausimus.⁴⁹

Nepaisant visų šių išvardytų oficialių funkcijų, sunku įvertinti, kiek iš tikrųjų realybėje svarbi NVBK ir kokią įtaką ji turi URM priimant esminius Lietuvos VB politikos sprendimus. Šiuo metu jos funkcijos yra patariamąsios, ir nors URM turi įvertinti Komisijos teikiamus pasiūlymus, formuodama politiką ministerija neprivalo į juos atsižvelgti. Todėl galima teigti, kad įtraukus VB politikos formavimas bei vertinimas, kuriame konstruktyviai gali dalyvauti platus srautas suinteresuotų šalių, galinčių savo žiniomis ir ištekli-

ais prisidėti prie VB politikos tobulinimo bei tuo pačiu metu užtikrinti VB politikos skaidrumą, Lietuvoje nėra užtikrintas. Organizacija „Concord,“ vienijanti visų ES šalių narių nevyriausybinų VB organizacijų platformas, taip pat atkreipė dėmesį į šią problemą 2017 ir 2018 m. ES šalių VB politikos ataskaitose, kuriose Lietuvai rekomenduojama kurti papildomą veiksmų planą VB politikos vientisumo užtikrinimui, tuo pačiu metu įgalinant NVBK ir aktyviau bendradarbiaujant su NVO, verslu ir kitais VB veiklų partneriais ir įgyvendintojais.⁵⁰ 2021 m. spalio mėnesį publikuotose naujausiose „Concord“ rekomendacijose taip pat minima svarba didinti NVBK kompetencijas.⁵¹

2020 m. gruodžio 18 d. vykusio programos „Kurk Lietuvai“ projekto kontekste rengtos viešos konsultacijos metu daugelis dalyvavusių VB ir viešosios politikos ekspertų taip pat pabrėžė šią problemą. Konsultacijos metu sutarta, kad už VB politiką atsakingos institucijos turi ieškoti būdų labiau įtraukti įvairias suinteresuotas šalis į jos formavimą, įskaitant kitas institucijas, NVO, verslo atstovus vykdam ir formuojant VB politiką, bei užtikrinti sąveikas tarp skirtingų ekosistemos dalyvių.⁵²

Kita svarbi Lietuvos VB politikos skaidrumo užtikrinimo problema susijusi su tuo, kad šiuo metu šios politikos veiksmingumas nėra tinkamai stebimas. Taip yra ne tik dėl menkos NVBK įtakos, bet ir todėl, kad šiuo metu bendri Lietuvos VB politikos tikslai⁵³ nėra susieti su konkrečiais veiksmingumo vertinimo rodikliais. Šiuo metu vienintelis dokumentas, kuriame nustatyti bendri Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos principai, kryptys, teminiai ir geografiniai prioritetai, laikytinas strateginiu VB politikos dokumentu, yra 2019–2021 m. Tarpinstitucinis veiklos planas (TVP).⁵⁴ Vis dėlto 2019 m. lapkritį priimtas sprendimas nebetęsti TVP nuo 2021 metų, įtraukiant TVP įtvirtintus Lietuvos VB politikos principus, kryptis, teminius ir geografinius prioritetus į Nacionalinį pažangos planą (NPP)⁵⁵. Tuo tarpu NPP numatomas tik vienas – OPV didėjimo rodiklis, kuris teoriškai turi matuoti, kaip veikia Lietuvos VB politika. Nors šiuo metu kuriama Lietuvos VB politikos strategija, kuri bus taikoma nuo 2022 m., nėra žinoma, ar ji keis esamą situaciją ir kiek joje bus svarbus skaidrumo užtikrinimo klausimas.

Be TVP, papildomi tiksliai VB politikai numatomi ir Įstatyme, tačiau pastarieji yra platūs ir neapibrėžti laike.⁵⁶ Šiuo metu Įstatyme⁵⁷ numatyti šie tikslai:

- skurdo mažinimas;
- demokratijos, saugumo ir stabilumo erdvės, tvaraus vystymosi plėtojimas;
- žmogaus teisių ir lyčių lygybės plėtojimas;
- politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių ryšių su valstybėmis partnerėmis stiprinimas;
- Lietuvos visuomenės informavimas ir švietimas apie JT, ES ir Lietuvos VB politiką.

Taip pat verta paminėti, kad Įstatymo turinyje tik minimaliai minimas skaidrus VB įgyvendinimas. Tai – vos vienas sakinytis: VB politikoje laikomasi „paramos teikimo ir naudojimo veiksmingumo, skaidrumo ir atskaitomybės“⁵⁸ principo; tačiau nėra paaiškinta, ką tiksliai šie terminai reiškia ir kaip užtikrinamas jų laikymasis; to nėra ir kituose Lietuvos VB dokumentuose (TVP).

Nepaisant to, naujas galimybes skaidrumui užtikrinti galima įžvelgtiaštuonioliktosios Vyriausybės programos principuose, į kuriuos lygiuodamosi suinteresuotos institucijos galėtų stiprinti VB politikos skaidrumą. Programoje ypač pabrėžiama diskusijomis ir žiniomis grįstų sprendimų svarba formuojant nepertrūkstamą nuolatinės teisėkūros (diskusijos) procesą, kas taip pat yra aktualu ir ateities VB politikos strateginiams dokumentams. Programoje rašoma: „Jo (proceso – aut.) ašis būtų periodiškai atnaujinamas dokumentas, kuris atspindėtų atskirų ministerijų požiūrį į esamą situaciją reguliuojamoje srityje, duomenimis grįstus vertinimus, matomas problemas ir jų sprendimų būdus, planuojamus teisėkūros veiksmus. Toks atviras dokumentas visuomenei ir jos grupėms leistų suprasti, kaip mąsto atsakingi pareigūnai, kokių veiksmų galima tikėtis, kaip matoma esama padėtis. Toks dokumentas suinteresuotoms grupėms suteiktų galimybę konstruktyviai dalyvauti diskusijose“.

Kitas principas, atspindintis Vyriausybės programoje – tai pozicija, kad remiantis atvirais duomenimis būtų grindžiamas sprendimų būtinumas, siūlomas sprendimo mechanizmas ir matuojamas rezultatas. Bendradarbiavimas tarp sektorių ir institucijų yra dar vienas svarbus principas Vyriausybės programoje. Tai yra svarbu ir VB politikos ekosistemai – svarbios jos dalys yra tiek valstybės institucijos, tiek nevyriausybinų organizacijų ir privataus sektoriaus atstovai, tiek visuomenė. Būtent todėl peržiūrint ir toliau planuojant šią politiką, ypač svarbu laikytis Vyriausybės bendrųjų principų, išskirtinį dėmesį skiriant diskusijomis ir žiniomis grįstiems sprendimams, atviriems duomenims ir tarpinstituciniam bendradarbiavimui.⁵⁹

Duomenų prieinamumas ir visuomenės švietimas

VB nėra lengvai suprantama sąvoka. Tai akivaizdu vien iš to, kad kol kas šiai politikai nėra numatytas universaliai pripažįstamas terminas; šioje studijoje jai yra naudojamas raidžių trumpinys vietoj pilno žodžių junginio. Kaip jau minėta, vienas iš pagrindinių VB sąvokos bruožų tas, kad ji yra sunkiai apibrėžiama, ir taip pat sudėtinga atrasti universalius jos principus. Atsižvelgiant į tai, skaidrios VB politikos bruožas susijęs su tuo, kad visuomenė turi būti supažindinama apie tai, kas yra VB ir kokia šios politikos nauda. Tik tokiu atveju visuomenė ir jos atstovai gali tinkamai įsitraukti ir įvertinti VB politikos veiksmingumą, o tai savo ruožtu padėtų užtikrinti jos skaidrumą. Remiantis aktualiausia statistika, susijusia su Lietuvos visuomenės supažindinimu su VB, galima teigti, kad šalies institucijoms reikia stipriai tobulėti informuojant visuomenę apie šią politiką. 2019 m. Eurobarometro duomenimis, 54 proc. Lietuvos respondentų manė, kad padėti besivystančių šalių gyventojams turėtų būti vienas iš ES prioritetų (bendras ES vidurkis – 70 proc.). Tuo tarpu tik 27 proc. Lietuvos respondentų manė, kad tai turi būti ir Lietuvos vyriausybės prioritetas. Taip pat 2018–2019m. 9 procentiniais punktais padaugėjo respondentų, teigiančių, kad pagalbos apimtį reikėtų mažinti.⁶⁰ Tuo tarpu 2017 m. VŠĮ „Europos namai“ užsakymu atliktos reprezentatyvios gyventojų apklausos „Pagalba besivystančioms šalims“ duomenimis, apie 50 proc. apklaustųjų mano, kad svarbu padėti besivystančioms šalims.⁶¹

Apibendrinant šiuos apklausų duomenis galima teigti, kad bent pusė apklausoje dalyvavusių respondentų nepalaiko Lietuvos lėšomis vykdomų VB veiksmų. Tai rodo poreikį pokyčiams VB viešosios komunikacijos veiklose. Šiuo metu taip pat sunku įvertinti, ar egzistuoja bendras tokių veiklų planavimas, kuris skatintų ir VB politikos skaidrumo didinimą. Pavyzdžiui, 2020 m. rudenį patvirtinta Lietuvos pristatymo užsienyje 2020–2030 m. strategija, kurioje „valstybei svarbios sritys ir vertybės susietos į bendrą poziciją pagal terminą „Open for Co-creation“ („Atviri kurti kartu“), kurį vienijantis principas grindžiamas atvirumu, bendradarbiavimu ir veržlumu.“⁶² Komunikacijos sritys, į kurias orientuojamasi, yra ekonomika (investicijos, eksportas), kultūra, talentų pritraukimas ir valdymas (angl. *Co-create Solutions, Co-create Culture, Co-create Life, Co-create Governance*),⁶³ su kuo tiesiogiai gali būti siejama ir Lietuvos VB vizija. Tokia viešoji komunikacija apie Lietuvos atvirumą bendradarbiauti yra orientuojama į tarptautinę erdvę. Tačiau tuo pačiu ši kampanija taip pat turi galimybę aiškiau ir paprasčiau skleisti žinią apie Lietuvos VB visuomenei, t. y. jog Lietuva yra atvira ir pasirengusi kurti kartu su pasaulio valstybėmis ir vykdyti abipusiškai naudingas bendradarbiavimo ir vystymosi veiklas. Tokia komunikacija padėtų geriau atskleisti VB sąsajas su bendra Lietuvos politika ir ateities vizija. Nepaisant to, VB politika šiuo metu nėra įtraukta į šį komunikacijos planą; tai rodo prarastą galimybę keisti ir gerinti visuomenės nuomonę apie VB bei poreikį atnaujinti požiūrį į tai, kaip VB turi būti pristatomas Lietuvos visuomenei.⁶⁴

Visuomenės galimybės geriau suprasti VB politiką taip pat yra tiesiogiai susijusios su galimybėmis viešai gauti informaciją apie tai, kaip ši politika vykdoma, kaip panaudojamos jai skiriamos lėšos ir, galiausiai, koks poveikis yra kuriamas – t. y. kokia šios politikos prasmė ir konkretūs rezultatai. Tai laikoma ir tarptautiniu skaidrios VB politikos principu – visuomenė turi teisę atvirai vertinti šios politikos tendencijas ir atitinkamų institucijų sprendimus dėl tokių dalykų kaip OPV skirstymas.

Šiuo metu Lietuvoje URM finansuojamų VB projektų (2019 m. ši dalis sudarė 6 proc. Lietuvos skiriamos OPV) statistika, bendros skirstymų ataskaitos ir bendra projektų informacija skelbiama tinklalapyje www.ltaid.lt (alternatyvus pavadinimas www.orangeprojects.lt).¹ Nepaisant to, detalios statistikos apie kitų šalies ministerijų ir institucijų (pvz., Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos arba Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kurios valdo didžiausias OPV dalis po Finansų ministerijos ir URM) OPV skirstymus, kuri būtų viešai pasiekiami vienoje duomenų bazėje, nėra. Norint, kad viešas prieinamumas prie VB duomenų atitiktų tarptautinius standartus, visos Lietuvos viešosios institucijos, skirstančios OPV, turėtų pateikti viešą informaciją apie šiuos skirstymus (pavyzdžiui: bendradarbiavimo sritis, vykdytojų tipas, skiriamos lėšos, priežastys ir rezultatai – taip, kaip nurodoma tarptautinių organizacijų propaguojamose skaidrumo standartuose) vienoje vietoje; tai leistų lengviau informuoti visuomenę ir suinteresuotas šalis apie vystomojo bendradarbiavimo veiklą, ypač jos rezultatus ir reikšmę, siekiant didinti visuomenės palaikymą VB veikloms. Tuo pat metu tai reiškia, kad valstybės institucijos taip pat turi apsibrėžti ir atitinkamus VB politikos veiksmingumo matavimo rodiklius; šiuo metu tokia informacija visuomenei nėra prieinama.

¹ Verta paminėti, kad studijos rengimo metu (2021 m. rugpjūtis–spalis) minėtas tinklalapis neveikė ir dėl to detali informacija apie Lietuvos VB politiką ir skirstomą OPV nebuvo viešai pasiekiami. Tai sutrukdė papildomai įvertinti Lietuvos OPV viešinimo praktiką pagal TPŠI standartus, apžvelgtus praėjoje studijos dalyje.

Tokių šalių donorių kaip Danijos,⁶⁵ Estijos,⁶⁶ Slovakijos⁶⁷ ir Čekijos⁶⁸ praktika rodo, kad už VB koordinavimą atsakingos institucijos gali turėti atviras VB projektų duomenų bazes arba detalią informaciją pateikiančius interneto tinklalapius, kuriuose galima rasti detalią informaciją apie vykdomus VB projektus ir OPV lėšų skirstymą.

Sąlyginės paramos atsisakymas

Pagal anksčiau šioje studijoje apžvelgtą tarptautinių organizacijų skatinamą praktiką, teikdama OPV Lietuva, kaip ir kitos šalys, turi užtikrinti, kad paramos gavėjai-partneriai nesusidurtų su papildomomis sąlygomis, nurodančiomis, kaip šalys gali naudoti gaunamą paramą, ir taip potencialiai mažinančiomis teikiamos paramos poveikį. Tokia „sąlyginė parama“ mažina VB veiksmingumą ir trukdo šalims paramos gavėjoms gauti geriausią kainos ir kokybės santykį už paslaugas, prekes ar darbus, įgyjamus už gaunamą OPV ir taip siekti maksimalaus bendradarbiavimo poveikio. Teikdama sąlyginę paramą, šalis donorė taip pat menkina savo, kaip skaidrios ir patikimos VB šalies donorės, įvaizdį, nes tai prieštarauja pagrindiniams tarptautinėms bendruomenės siekiams stiprinti VB veiksmingumą ir poveikį.⁶⁹

VB srityje dirbančias nacionalines skėtines organizacijas vienijantis tinklas „Concord“ nuo 2005 m. stebi ES šalių narių OPV srautus ir tikrina, kokia jų dalis teikiama sąlyginai. Remiantis šio tinklo pastarųjų metų publikacijomis ir naujausia statistika, Lietuva teikia palyginus mažai sąlyginės OPV:

- 2016 m. 94 proc. Lietuvos OPV buvo teikiama be papildomų sąlygų (ES vidurkis 80 proc.)⁷⁰
- 2017 m. 93 proc. Lietuvos OPV buvo teikiama be papildomų sąlygų (ES vidurkis ~81 proc.)⁷¹
- 2018 m. ~98 proc. Lietuvos OPV buvo teikiama be papildomų sąlygų (ES vidurkis ~86 proc.)⁷²
- 2019 m. ~98 proc. Lietuvos OPV buvo teikiama be papildomų sąlygų (ES vidurkis ~87 proc.)⁷³
- 2020 m. 97 proc. Lietuvos OPV buvo teikiama be papildomų sąlygų (ES vidurkis 87 proc.)⁷⁴

Ši statistika rodo, kad teikdama OPV Lietuva laikosi tarptautinių standartų dėl sąlyginės paramos atsisakymo žymiai geriau nei ES vidurkis. Bandant nustatyti šių rodiklių priežastis, galima taikyti įvairius požiūrius. Žvelgiant pozityviau galima teigti, jog šie skaičiai rodo, kad Lietuvos institucijos griežtai laikosi tarptautinių skaidrumo įsipareigojimu. Taikant kritiškesnį vertinimą ir atsižvelgiant į skurdžius Lietuvos įsipareigojimus kitų tarptautinių skaidrumo standartų atžvilgiu, galima teigti, jog Lietuva netaiko sąlyginės OPV, nes paprasčiausiai neturi VB politikos strategijos, kuri siektų ne tik didinti šios politikos veiksmingumą ir poveikį šalyse partnerėse, bet ir kurti tiesioginę naudą pačiai šaliai donorei. Beje, tai nėra reta praktika tarp šalių donorių teikiant sąlyginę paramą. Nepaisant to, kuris iš šių dviejų potencialių variantų yra arčiau tiesios, šie rodikliai yra gana sveikintinas pavyzdys, kurį svarbu viešinti pristatant Lietuvos, kaip patikimos tarptautinės partnerės šalies, įvaizdį.

Bendradarbiavimas su tarptautinėms skaidrumo vertinimo platformomis

Lietuva, kaip tarptautinės VB bendruomenės ir JT, ES bei EBPO narė, yra skatinama dalintis informacija apie savo VB politiką ir jai skiriamą OPV įvairiose viešose duomenų bazėse. Tokio dalijimosi informacija tikslas yra didinti globalaus VB skaidrumą ir padėti šalims geriau suprasti viena kitos prioritetus ir planus vykdančią politiką, taip bandant stiprinti jos veiksmingumą. Lietuva apie savo VB politiką teikia informaciją daliai anksčiau minėtų platformų:

- TPSI standarto skaitmeniniame portale, oficialiai sukurtame rinkti informaciją apie šalių donorių VB veiklas ir didinti informacijos apie besivystančioms šalims skiriamus išteklius skaidrumą, galima rasti bendros informacijos apie įvairius Lietuvos URM OPV skyrimus.⁷⁵ Tačiau svarbu

atkreipti dėmesį, kad URM teikia informaciją tik apie OPV dydį, remiamų projektų pavadinimus ir remiamas šalis. Tokia labai ribota informacija neatitinka TSPI keliamų informacijos teikimo standartų ir apriboja galimybes detalai vertinti Lietuvos VB politikos tendencijas ir ilgalaikius planus. Taip pat svarbu paminėti, kad šioje duomenų svetainėje Lietuva skelbia informaciją tik apie jau įgyvendintus projektus. Lietuva taip pat neteikia informacijos vertinimui pagal TSPI principais paremtą ir JTVP naudojamą PSI,⁷⁶ kuris detalai analizuoja donorų veiklų skaidrumą. 2020 m. PSI vertinimą naudojo 47 nacionalinės ir tarptautinės VB agentūros.⁷⁷

- Lietuva teikia savo OPV statistiką EBPO, kas leidžia sutelkti šiuos duomenis į bendrą ir viešai prieinamą tarptautinių donorų duomenų bazę ir pateikti ekspertines analizes bei ataskaitas apie skirtingų šalių informaciją.⁷⁸ Nepaisant to, EBPO renkama informacija neatliepia visų informacijos poreikių, anksčiau įvardytų tarptautinių skaidraus VB siekiuose. Pavyzdžiui, per šias duomenų bazines nėra įmanoma gauti detalios informacijos apie remiamus projektus ir jų rezultatus.
- Informacija apie Lietuvos OPV taip pat yra pasiekama ir per EBPO KAS sistemą,⁷⁹ tačiau šalis iki šiol niekada neteikė duomenų EBPO IIA platformai,⁸⁰ paskutinį kartą viešinusiai informaciją apie VB donorų ateities planus 2016 m. IIA tikslas yra siekti didesnio tarptautinių VB tendencijų nuspėjamumo ir suderinamumo. EBPO naudoja šias sistemas kurdama tarptautinių VB veiklų ataskaitas ir vertindama jų veiksmingumą bei skaidrumą.⁸¹
- Nuo 2019 m. viešinamoje ES OPV statistikos platformoje taip pat galima rasti informaciją apie Lietuvos OPV srautus.⁸² Tačiau šioje platformoje pateikiama informacija taip pat apsiriboja tik bendrais duomenimis apie šalis ir sektorius, kuriems yra skiriama OPV, bet nėra jokių papildomų detalių apie konkrečius veiklas ar jų rezultatus.

Taigi, iš šios apžvalgos galime vertinti, kad nors Lietuva dalijasi informacija apie savo OPV srautus su tarptautinėmis VB skaidrumo platformomis, tai nesukelia papildomų galimybių geriau vertinti VB politikos veiksmingumą ir poveikį. Iš dalies galima teigti, kad tai nėra Lietuvos institucijų kaltė – dalis išvardytų platformų nesuteikia techninių galimybių detalizuoti OPV skirstymo veiklas. Tačiau tais atvejais, kai tokios galimybės egzistuoja, kaip antai TPSI, PSI ir IIA platformose, Lietuva jomis iki šiol nepasinaudojo. Tai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos valdžios institucijos nenori ar nesugeba dalytis informacija apie savo OPV skirstymus net ir pagal minimalius reikalavimus, o tai mažai padeda suprasti šios politikos ateities rezultatus ir poveikį, bei tuo pačiu vertinti pačią politiką, taip mažinant jos skaidrumą.

Apibendrinimas

Nepaisant palyginti mažo žinomumo visuomenėje, VB politika yra užsienio politikos sritis, kurios svarba Lietuvoje turėtų augti – ypač atsižvelgiant į šalies įsipareigojimus didinti skiriamą OPV. Numatydamą šią augsiančią svarbą ir potencialiai didėsičius VB politikai skiriamus išteklius, ši studija siekė įvertinti, ar Lietuva savo vystomojo bendradarbiavimo politiką įgyvendina pagal tarptautinius skaidrumo standartus; tai padėtų geriau suprasti, ką svarbu tobulinti ateityje. Apžvelgus tarptautinių organizacijų pripažintus VB skaidrumo principus ir jų pritaikymą Lietuvos kontekste, galima rasti nemažai atotrūkių tarp Lietuvos ir užsienio praktikų, į kurias svarbu atkreipti dėmesį formuojant ateities VB politiką.

Pirmiausia, Lietuva, kaip JT narė, yra ne tik įsipareigojusi prisidėti prie 17-ojo DVT įgyvendinimo, bet taip pat Įstatyme nurodant šį tikslą kaip vieną iš Lietuvos VB prioritetų. Deja, tačiau sunku suprasti, kaip už šią politiką atsakingų institucijų veiksmai atitinka šio tikslo keliamą būtinybę „plėsti pasaulinę darnaus vystymosi partnerystę, į kurią yra įtrauktos daugelis suinteresuotų šalių ir organizacijų, kurios sutelkia ir dalijasi žiniomis, profesine patirtimi, technologijomis ir finansiniais ištekliais, remiant darnaus vystymosi tikslų pasiekimą visose šalyse, ir pirmiausia besivystančiose šalyse.“⁸³ Galima teigti, kad tam tikras atsakas šiam tikslui Lietuvoje yra NVBK, kuri formaliai atliepia šį poreikį. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu oficialios Komisijos funkcijos yra tik patariamąsios, ir URM neprivalo veikti pagal jos pasiūlymus, NVBK negali būti laikoma įrankiu, užtikrinančiu, kad VB politikos įgyvendinime ir vertinime realių ir apčiuopiamą įtaką turės platus ratas suinteresuotų šalių ir visuomenės atstovų.

Panaši situacija yra ir vertinant, kaip Lietuva atitinka įsipareigojimus, patvirtintus tarptautiniu lygmeniu šioje studijoje apžvelgtose Busano deklaracijoje ir Adis Abebos konferencijos susitarime. Busano deklaracijos skaidrumo ir tarpusavio atsakomybės dalyje pabrėžiama aiškių VB rezultatų sekimo, vertinimo, ir viešinimo svarba⁸⁴ neatsispindi dabartinėje Lietuvos VB politikoje. Šiuo metu bendri Lietuvos VB politikos tikslai nėra susieti su konkrečiais veiksmingumo vertinimo rodikliais, o vienintelis egzistuojantis šios politikos sekimo „matas“ yra skiriamos OPV dydis, kuris negali padėti identifikuoti, kokie konkretūs rezultatai pasiekiami skiriant paramą. Busano ir Adis Abebos susitarimuose taip pat įvardijamas ir įsipareigojimas užtikrinti, kad visa informacija, susijusi su nacionalinėmis lėšomis finansuojamomis VB veiklomis, jų finansavimu ir rezultatais yra viešai pasiekiamas,⁸⁵ bei didinti tokios informacijos pasiekiamumą visuomenėje teikiant duomenis, padedančius aiškiai suvokti paramos veiksmingumą ir pasiektus VB rezultatus.⁸⁶ Nepaisant to, Lietuvoje šiuo metu nėra tokios informacijos viešai pasiekiamose šaltiniuose arba duomenų bazėse. Nors Lietuva taip pat teikia bendrus duomenis apie visus OPV srautus EBPO, taip formaliai atliekant įsipareigojimus viešai dalintis VB ir OPV informacija su visomis suinteresuotomis šalimis, tai neatitinka visų informacijos poreikių. Taip yra todėl, kad per šias duomenų bazes neįmanoma gauti informacijos apie konkrečius VB projektus, jų rezultatus ir poveikį bei kitą aktualią informaciją, kuri galėtų užtikrinti VB politikos skaidrumą ir jos detalių duomenų prieinamumą pagal tokius principus kaip TPSI standartas. Taip pat reikia paminėti, kad Lietuvoje nėra konkrečios vystymosi rezultatų vertinimo struktūros, kokią ragina naudoti EBPO. Lietuvos VB politikos strateginiuose dokumentuose arba įstatymuose įvardyti tikslai ir sąvoka yra suvokiami labai aptakiai ir be aiškios veiksmingumo matavimo metodikos, kas taip pat trukdo įvertinti vykdomų VB iniciatyvų produktus, pasekmes ir poveikius pagal EBPO taikomą rezultatų vertinimo praktiką. Taip pat pagal studijoje pateiktus anksčiau šalyje vykdytų apklausų duomenis galima teigti, kad visuomenės palaikymas VB Lietuvoje yra mažas bent tarp pusės apklausiamų respondentų. Tai paaiškinti galima tuo, kad atsakingos valdžios institucijos negali, nemoka arba nenori visuomenei pateikti aiškios ir lengvai prieinamos informacijos apie VB politikos rezultatus ir naudą.

Silpnai vertintini ir Lietuvos įsipareigojimai laikytis ES Susitarimo dėl vystymosi. Be susitarimo straipsnių nr. 103 (metinių ataskaitų teikimas) ir nr. 116 (sąlyginės paramos atsisakymas), kiti šioje studijoje apžvelgti susitarimo punktai, susiję su skaidriu VB, yra praktiškai ignoruojami:

- 88 (stiprios partnerystės su PVO dalyvavimu politikoje) straipsnis yra formaliai įgyvendinamas per NVBK, kuri realiai neturi jokios įtakos valdžios vykdomai VB politikai.
- 113 (Busano susitarimo įsipareigojimų laikymasis) straipsnis nėra aktualus Lietuvos VB politikai, nes jos veiksmingumas nėra adekvačiai matuojamas.
- 115 (kurti įrankius, kurie padės geriau pateikti ir naudoti VB informaciją, bei dalintis informacija su šalimis partnerėmis apie VB rezultatus) Šio straipsnio svarbumas Lietuvos VB politikoje yra ginčytinas, nes bendra URM duomenų bazė, pateikianti palyginti lengvai visuomenei prieinamą apie VB, atitinka vos 6 proc. šalies teikiamos OPV.

Šios įžvalgos leidžia argumentuotai teikti, kad dabartinė Lietuvos VB politika ir jos įgyvendinimas ignoruoja tarptautinių organizacijų taikomus VB skaidrumo principus.

Pastebimos dvi šios politikos tendencijos: politikos skaidrumas skatinamas bendradarbiaujant su tarptautinėmis organizacijomis ir partneriais; VB politikos skaidrumas skatinamas šalies viduje bendraujant su suinteresuotomis šalimis pačios šalies viduje.

Pirmuoju atveju galime įžvelgti, kad Lietuvos valdžios institucijos dalijasi bendra informacija apie savo OPV skirstymus ir keletą kitų VB politikos faktų su tarptautinėmis organizacijomis, tačiau tai daro remdamosi pakankamai žemais kokybės standartais. Bendraudama su šalimis paramos gavėjomis, Lietuva netaiko papildomų sąlygų dėl teikiamos OPV naudojimo. Taigi, nors ir negalima teigti, kad vykdydamos VB politiką Lietuvos institucijos skaidrumui teikia ypatingą prioritetą, tai vis tiek rodo, kad tarptautinėje erdvėje siekiama kurti skaidrios ir atsakingos valstybės donorės įvaizdį.

Tuo tarpu šalies viduje situacija skiriasi nuo kuriamo įvaizdžio. Lietuvos visuomenė turi mažai galimybių susipažinti su VB politikos ypatumais ir rezultatais ir yra menkai apie tai informuojama. Be to, suinteresuotoms šalims, neskaitant valstybės institucijų, nesudaromos tinkamos galimybės stebėti ir vertinti šią politiką bei prisidėti prie jos kūrimo; joms lieka tik formalios patariamąsios funkcijos, kurių įtaka yra nulinė.

Tokia situacija verčia grįžti prie VB politikos ištakų Lietuvoje. Lietuva VB politiką pradėjo įgyvendinti siekdama narystės ES ir norėdama tarptautinei bendruomenei parodyti esanti patikima šalis partnerė. Kaip rodo šioje studijoje apžvelgta VB skaidrumo užtikrinimo praktika, po 17 metų veiklos tai išlieka pagrindine motyvacija vykdyti šią politiką. Už VB įgyvendinimą Lietuvoje atsakingos institucijos yra labiau orientuotos užtikrinti gerą šalies įvaizdį tarptautinėje erdvėje, o ne stiprinti VB supratimą visuomenėje ir kurti priemones, užtikrinančias, kad visos galėtų stebėti ir vertinti šią politiką bei konstruktyviai prisidėti prie jos kūrimo. Planuojant ateities VB politikos viziją, kuri galėtų būti inicijuota tam tikrą lūžį nuo šių tendencijų, pirmiausia yra svarbu pripažinti šiuos trūkumus ir detalizuoti jų pagrindines priežastis, ir tik tuomet kurti priemones, galinčias keisti šią situaciją. Tikimasi, kad ši studija prisidės prie šių žingsnių ir tolimesnės diskusijos apie skaidrumo svarbą Lietuvos VB politikoje.

Šaltiniai

- 1 Stephan Klingebiel (2014). „What Is Development Cooperation?“, in: Stephan Klingebiel, *Development Cooperation: Challenges of the New Aid Architecture*, Basingtoko: Palgrave Macmillan, p. 1-17 (https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137397881_1)
- 2 Björn Hettne (2008). „Development discourses in history“, in: Björn Hettne, *Sustainable Development in a Globalized World Studies in Development, Security and Culture*. (Vol. 1), London: Palgrave Macmillan, p. 6–30
- 3 Jan Nederveen Pieters (2010). „Trends in development theory“, in: Jan Nederveen Pieters, *Development Theory*, Londonas: SAGE publications ltd., pp. 1-18
- 4 Stephan Klingebiel (2014). „What Is Development Cooperation?“, p. 1-17 (https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137397881_1)
- 5 <https://www.oecd.org/dac/>
- 6 <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/official-development-assistance.htm>
- 7 <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/daclist.htm>
- 8 Dambisa Moyo (2009). „A brief history of aid“, in: Dambisa Moyo, *Dead aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*, New York: Macmillan, p. 24-39
- 9 <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/acomonstandard.htm>
- 10 <https://www.oecd.org/dac/effectiveness/busanpartnership.htm>
- 11 <https://www.orangeprojects.lt/lt/oficiali-parama-vystymuisi/statistika>
- 12 https://www.orangeprojects.lt/uploads/structure/docs/1885_7086358d815784998713d81d3043b238.pdf
- 13 <https://www.orangeprojects.lt/lt/oficiali-parama-vystymuisi/statistika>
- 14 https://www.vkontrole.lt/pranesimas_spaudai.aspx?id=18516
- 15 <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-01/In-Brief-UN-Sustainable-Development-Cooperation.pdf>
- 16 https://orangeprojects.lt/uploads/structure/docs/616_f0344be4d69247a960d9f29e16311d16.pdf
- 17 https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Global%20Indicator%20Framework%20after%202021%20refinement_Eng.pdf
- 18 <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership?p=25321>
- 19 https://www.oecd-ilibrary.org/development/busan-partnership-for-effective-development-co-operation_54de7baa-en;jsessionid=BRNIUpZ0On-MGReflVmlqO9L.ip-10-240-5-92
- 20 https://www.oecd-ilibrary.org/development/busan-partnership-for-effective-development-co-operation_54de7baa-en;jsessionid=BRNIUpZ0On-MGReflVmlqO9L.ip-10-240-5-92
- 21 https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAAA_Outcome.pdf
- 22 <https://www.undp.org/accountability/transparency>
- 23 <https://iatistandard.org/en/about/iati-standard/>
- 24 <http://www.d-portal.org/ctrack.html#view=search>
- 25 <https://iatistandard.org/en/about/why-iati/>
- 26 <https://www.undp.org/accountability/transparency>
- 27 <https://www.publishwhatyoufund.org/the-index/methodology/>
- 28 <https://www.publishwhatyoufund.org/the-index/2020/>
- 29 <https://www.oecd.org/about/>
- 30 <https://www.oecd.org/dac/development-assistance-committee/>
- 31 <https://www.oecd.org/dac/>
- 32 <https://data.oecd.org/dfj/total-official-and-private-flows.htm>
- 33 <https://www.oecd.org/dac/results-development/what-are-results.htm>
- 34 <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/untied-aid.htm>
- 35 https://www.oecd-ilibrary.org/sites/26f2638f-en/1/2/3/3/index.html?itemId=/content/publication/26f2638f-en&_csp_=a840da0e9a86d6721b-b4524525612ad3&itemIGO=oecd&itemContentType=book
- 36 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2075
- 37 <https://ec.europa.eu/international-partnerships/policy-coherence-development>
- 38 https://ec.europa.eu/international-partnerships/european-consensus-development_en
- 39 https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/ensuring-aid-effectiveness/aid-transparency_en#:~:text=EU%20aid%20explorer;Overview,easily%20accessed%2C%20shared%20and%20published.
- 40 https://euaidexplorer.ec.europa.eu/content/about-eu-development-assistance_en
- 41 <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8cad422a67711e68987e8320e9a5185>
- 42 <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8cad422a67711e68987e8320e9a5185>
- 43 <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2021/03/VB-esamos-situacijos-analize.pdf>
- 44 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=16b1fy4awn>
- 45 <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4b27dd71e69911ea8d16c98db9b69006?jfwid=1367fedmkg>
- 46 <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/4b27dd71e69911ea8d16c98db9b69006?jfwid=1367fedmkg>
- 47 <https://lrvt.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/strateginis-valdymas/2021-2030-m-nacionalinis-pazangos-planas>
- 48 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8cad422a67711e68987e8320e9a5185>
- 49 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/cfca3da099bb11e58856802eb9fdffa1>
- 50 https://beta.concordeurope.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/06/CONCORD_AidWatch_Report_2018_web-1.pdf
- 51 <https://concordeurope.org/2021/10/07/aidwatch-2021-a-geopolitical-commission-building-partnerships-or-playing-politics/>
- 52 <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2021/03/Vie%20A1osios-konsultacijos-santrauka-12-18-.pdf>
- 53 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8cad422a67711e68987e8320e9a5185>
- 54 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5243b806c2e111e883c7a8f929bfc500>

55 https://www.orangeprojects.lt/uploads/documents/files/VBPDP%20ataskaita%20uz%202019%20m_.pdf
56 http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2021/04/Lietuvos-VB-politikos-veiksmingumo-stiprinimas_galutin%C4%97-ataskaita.pdf
57 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8cad422a67711e68987e8320e9a5185>
58 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f8cad422a67711e68987e8320e9a5185>
59 <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=16b1fy4awn>
60 <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2252%3E>
61 <http://www.vbplatforma.org/LT/biblioteka/575>
62 <https://lrv.lt/lt/haujienos/patvirtinta-lietuvos-pristatymo-uzsienyje-strategija>
63 https://lietuva.lt/wp-content/uploads/2020/09/Lietuvos-pristatymo-uzsienyje-strategija_santrauka.pdf
64 http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2021/04/Lietuvos-VB-politikos-veiksmingumo-stiprinimas_galutin%C4%97-ataskaita.pdf
65 <https://openaid.um.dk/>
66 <https://akta.mfa.ee/index.php?language=eng#HUN>
67 <http://www.slovakdev.sk/en/overview>
68 <http://www.czechaid.cz/en/our-work/>
69 <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-standards/untied-aid.htm>
70 https://beta.concordeurope.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/06/CONCORD_AidWatch_Report_2017_web.pdf
71 https://beta.concordeurope.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/06/CONCORD_AidWatch_Report_2018_web-1.pdf
72 https://beta.concordeurope.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/06/CONCORD_AidWatch_Report_2019_web.pdf
73 <https://concordeurope.org/2020/10/28/aidwatch-2020-knock-on-effects-an-urgent-call-to-leave-no-one-behind/>
74 <https://concordeurope.org/2021/10/07/aidwatch-2021-a-geopolitical-commission-building-partnerships-or-playing-politics/>
75 http://www.d-porta.lt/ctrack.html?reporting_ref=XM-DAC-84#view=main
76 <https://www.undp.org/accountability/transparency>
77 <https://www.publishwhatyoufund.org/the-index/2020/>
78 <https://data.oecd.org/dfj/total-official-and-private-flows.htm>
79 <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=crs1#>
80 <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=FSS>
81 https://www.oecd-ilibrary.org/sites/26f2638f-en/1/2/3/3/index.html?itemId=/content/publication/26f2638f-en&_csp_=a840da0e9a86d6721b-b4524525612ad3&itemIGO=oecd&itemContentType=book
82 https://euaidexplorer.ec.europa.eu/content/explore/donors_en
83 https://orangeprojects.lt/uploads/structure/docs/616_f0344be4d69247a960d9f29e16311d16.pdf
84 https://www.oecd-ilibrary.org/development/busan-partnership-for-effective-development-co-operation_54de7baa-en;jsessionid=BRNIUpZ0On-MGReflivmlqO9L.ip-10-240-5-92
85 https://www.oecd-ilibrary.org/development/busan-partnership-for-effective-development-co-operation_54de7baa-en;jsessionid=BRNIUpZ0On-MGReflivmlqO9L.ip-10-240-5-92
86 https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAAA_Outcome.pdf

**Skaidrus vystomasis bendradarbiavimas:
tarptautiniai principai ir Lietuvos perspektyvos**

Julius Zubė
2021 m. spalio
Vilnius